

Špecifiká volebnej účasti v obciach Košického kraja vo voľbách na rôznych úrovniach v rokoch 1999-2014

Roman MIKUŠ, Daniel GURŇÁK

Abstract: *The main objective of this paper is to analyse why the Košice self-governing region is notoriously known for one of the lowest turnouts out of all self-governing regions, mainly from the elections in 2006 up to the presidential elections of 2014. Our special focus is on pointing out how communes behaved during the 23 election cycles (counting also second rounds of presidential elections and elections of presidents of self-governing regions) that took place from the 1999 presidential elections up to the 2014 presidential elections. Results are more than interesting. Electoral turnout in almost 25% of all the communes is continuously decreasing in more than one type of elections and turnout in more than 70% of all the communes is continuously decreasing in at least one type of election. Mobilization in presidential elections and elections of presidents of self-governing regions is completely different. Even though the majority voting system with a closed second round in both cases gives the same opportunity to mobilize, it is not so. Disparities between electoral turnout and its regional representation strongly depend upon the activity of previously elected governments and that electoral turnout is a representation of voter dissatisfaction with politics in general. With this dissatisfaction as the leading factor, there is a great potential threat of an unstable political atmosphere.*

Keywords: *Presidential elections, Parliamentary elections, Communal elections, Self-governing region elections, Košice self-governing region, Electoral turnout*

Úvod

V poslednom období môžeme zaznamenať pomerne výraznú apatiu voliča na Slovensku smerom k jednotlivým voľbám, čo vnímame pri pokračujúcich trendoch za možné ohrozenie stability politického prostredia. Cieľom tohto článku je analyzovať problematiku volebnej účasti pre jednotlivé obce Košického kraja, so snahou opísať jej rozdielny vývoj pre jednotlivé typy volieb či identifikovať rozdiely medzi jednotlivými volebnými rokmi. Situáciu v Košickom kraji taktiež porovnáme s ostatnými krajinami a so všeobecnou trvalou apatiou voličov na Slovensku k voľbám.

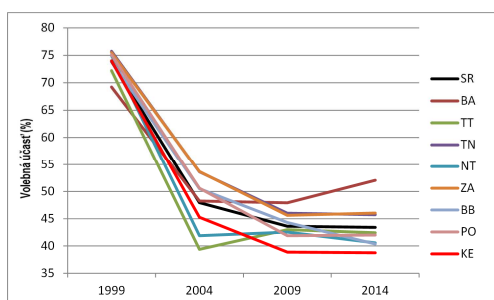
Sprvu je nutné ozrejmíť, aké sú všeobecné trendy vývoja volebnej účasti na Slovensku v jednotlivých voľbách a pre porovnanie ako je na tom Košický kraj a jeho obce pre jednotlivé voľby. V našej analýze sa budeme venovať obdobiu po voľbách 1998, ktoré môžeme vo všeobecnosti po-vážovať za medzník od inklinácie k autoritatívnosti reprezentovanej mečiarizmom smerom k otvorenej spoločnosti a euro-atlantickej integrácii Slovenska (Szomolányi 1997, Madleňák 2012). Takýmto spôsobom boli vláda V. Mečiara a voľby v roku 1998 vnímané zahraničnými médiami (Emerson a Green 1995, Los Angeles Times 1995, de Weydenthal 1998, Human Rights Watch 1998). Vláda autoritatívneho premiéra v spojení s nacionalistickou SNS a radikálnym ZRS, jej snahy o zmenu viacerých zákonov (špecificky volebného zákona pred voľbami 1998) či iné zákonné a nezákonné postupy (únos Kováča ml., nezákonné odvolanie mandátu Gauliedera či Mečiarove amnestie atď.) dovtedy naznačovali inklináciu k autoritarizmu. Napriek tejto jasnej charakteristike autoritatívnej vlády nie je možné štátny politický systém charakterizovať len na základe týchto faktov. Jednou z najdôležitejších charakteristík sú voľby a tie boli vždy od roku 1990 vo všeobecnosti transparentné a charakterom demokratické (s výnimkou snáh o kupovanie hlasov, čo boli pomerne marginálne prípady). Voľba zvoleného časového rámca je ovplyvnená dvoma významnejšími prvkami. Jedným je charakter slovenskej politickej scény v prvom desaťročí od zániku totalitného režimu a najlepšie ho vystihuje výrok Minkinberga (2002), ktorý sa síce vzťahuje na štúdium politickej rodiny radikálnej pravej, ale veľmi dobre sa dá upraviť na vše-

obecné skúmanie volebného správania a snahy vedcov identifikovať vzorce volebného správania v postkomunistických krajinách, a to, že „štúdium v transformujúcich sa krajinách strednej a východnej Európy pripomína nielen streľbu na pohyblivý terč, ale zároveň aj streľbu so zahmleným videním.“ Po ďalšie je taktiež limitujúcou dostupnosť dát obecných volieb pred voľbami 2002, ktoré nám štatistický úrad nebol schopný poskytnúť.

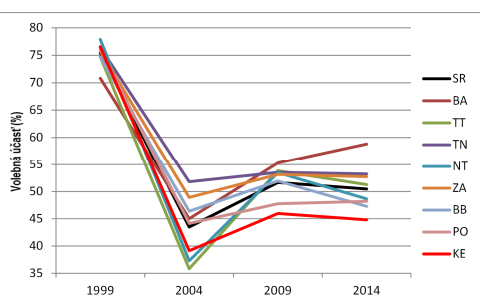
Volebná účasť na Slovensku a v Košickom kraji

Volebná účasť na Slovensku od pádu komunistického totalitného režimu a zavedenia inštitútu voľby, ktorý na rozdiel od socialistického poňatia už spĺňal neprerušovane základné demokratické atribúty, dosahovala pomerne vysoký percentný podiel voličov, čo dokazuje volebná účasť vo voľbách do SNR 1990 (95,4 %), 1992 (84,2 %) či do obecných zastupiteľstiev 1990 (63,8 %). V nasledujúcich rokoch však volebná účasť klesala až pod úroveň 50 % oprávnených voličov (Mikuš a Gurňák 2014). Rastúca korupcia a neschopnosť politikov reagovať na potreby voličov (špecificky pre parlamentné voľby), kde s každou vládou boli spojené viaceré nevyriešené kauzy, viedli postupne k apatii elektorátu, takže volebná účasť sa až na niekoľko výnimiek znižovala. Volebná účasť sa vo všeobecnosti znížila až do takej úrovne, že takmer pri žiadnych voľbách do politických inštitúcií neprichádza k volebným urnám ani polovica oprávnených voličov. Vo všeobecnosti môžeme na základe volebnej účasti rozdeliť voľby na dve skupiny: významné, kde úroveň volebnej účasti dosahuje približne 50 % (parlamentné, prezidentské a obecné) a menej významné, kde je úroveň voličov extrémne nízka (voľby do VÚC a voľby do europarlamentu) (Sociologický ústav SAV 2008). Pre druhú skupinu volieb ide o novšie typy volieb, s ktorými sa doposiaľ voliči neboli schopní stotožniť, respektíve politická reprezentácia nebola schopná (alebo nemala záujem?) presvedčiť o dôležitosti týchto nových volených funkcií, na rozdiel od taktiež novozavedených priamych prezidentských volieb.

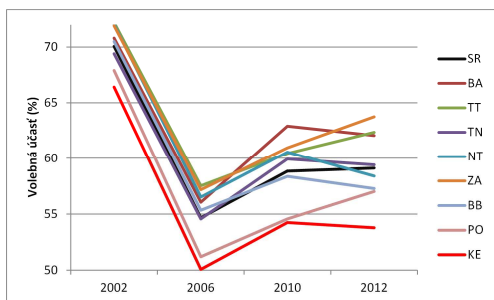
Podrobnejšie sa pozrieme na volebnú účasť v Košickom kraji. V celkovo analyzovaných 23 voľbách (rátajúc aj druhé kolo krajských a prezidentských volieb) dosiahol Košický kraj nadpriemer celoslovenskej volebnej účasti iba v prvých kolách krajských volieb v rokoch 2005 a 2009 a v oboch kolách prvých priamych prezidentských volieb 1999. Naopak, jednu z najnižších volebných účastí Košický kraj dosiahol v oboch kolách posledných dvoch prezidentských volieb 2009 a 2014, v druhom kole krajských volieb 2013 a vo všetkých parlamentných voľbách 2002, 2006, 2010 a 2012. V prípade parlamentných volieb Madleňák (2012) potvrdzuje pokles volebnej účasti okresov východného Slovenska (najmä Michalovce, Trebišov či mestské okresy Košíc). Ďalej taktiež stojí za zmienku nízka volebná účasť v obecných voľbách, kde je slabšia volebná účasť ako v Košickom kraji už iba v Bratislavskom kraji, a to vo všetkých rokoch 2002, 2006, 2010, mimo roku 2002, kde bola volebná účasť slabšia ešte aj v Trenčianskom kraji (obr. 1 – 6).

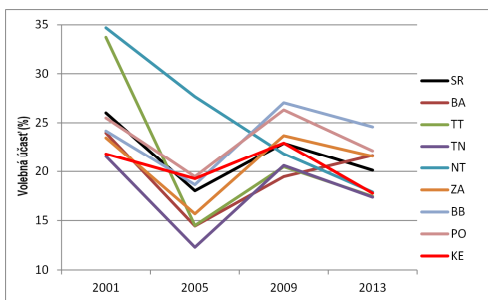
Obr. 1. Volebná účasť v prvých kolách prezidentských volieb 1999-2014; Zdroj: ŠÚSR 1999, ŠÚSR 2004, ŠÚSR 2009a, ŠÚSR 2014, vlastné prepočty

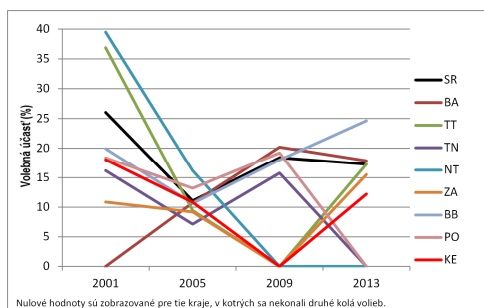
Obr. 2. Volebná účasť v druhých kolách prezidentských volieb 1999-2014; Zdroj: ŠÚSR 1999, ŠÚSR 2004, ŠÚSR 2009a, ŠÚSR 2014, vlastné prepočty

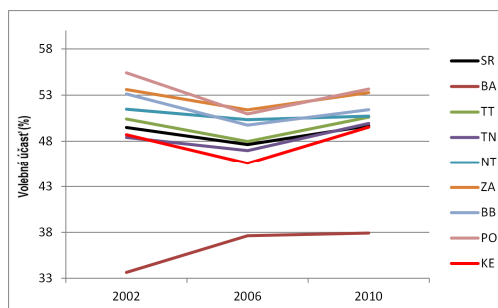
Obr. 3. Volebná účasť v parlamentných voľbách 2002-2012; Zdroj: ŠÚSR 2002a, ŠÚSR 2006a, ŠÚSR 2010a, ŠÚSR 2012

Obr. 4. Volebná účasť v prvých kolách krajských volieb 2001-2013; Zdroj: ŠÚSR 2001, ŠÚSR 2005, ŠÚSR 2009b, ŠÚSR 2013

Obr. 5. Volebná účasť v druhých kolách krajských volieb 2001-2013; Zdroj: ŠÚSR 2001, ŠÚSR 2005, ŠÚSR 2009b, ŠÚSR 2013

Obr. 6. Volebná účasť v obecných voľbách 2002-2010; Zdroj: ŠÚSR 2002b, ŠÚSR 2006b, ŠÚSR 2010b

Volebná účasť na úrovni obcí

Na úrovni obcí sme sa snažili koncentrovať jednak na rozsah zmien volebnej účasti medzi jednotlivými volebnými rokmi ako aj v celom sledovanom období od prvých sledovaných volieb po posledné voľby.

Práve obr. 7 ukazuje na charakter volebnej účasti, ktorá vo veľmi málo prípadoch kontinuálne narastala aj to prevažne na úrovni obcí, naopak výrazný kontinuálny pokles zaznamenávame v prvom kole prezidentských volieb, kde až 230 obcí má znižujúcu sa úroveň volebnej účasti.

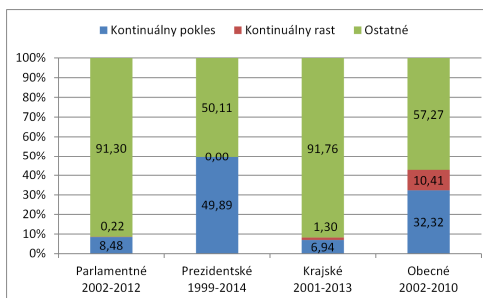
Ak porovnáme jednotlivé obce, celkovo nastal kontinuálny pokles vo všetkých úrovniach volieb v celom sledovanom období iba v obci Henclová (Gelnica), pokles v troch typoch volieb nastal v 12 obciach. V obciach Žbince (okres Michalovce), Poproč (Košice-okolie), Závadka (Gelnica), Višňov, Zemplínsky Branč (Trebišov) došlo ku kontinuálnemu poklesu volebnej účasti okrem parlamentných volieb; v obci Silica (Rožňava) okrem prezidentských volieb, v obciach Slavkovce, Markovce (Michalovce), Markuška, Nižná Slaná (Rožňava) a Zemplínska Nová Ves (Trebišov) okrem krajských volieb a v obci Hanková (Rožňava) okrem obecných volieb. V 99 obciach došlo ku kontinuálnemu poklesu pri dvoch typoch volieb. V 212 prípadoch došlo ku kontinuálnemu poklesu iba pri jednom type volieb a v 137 prípadoch nebol zaznamenaný kontinuálny pokles volebnej účasti ani pri jednom type volieb. Celkovo môžeme zhodnotiť, že v 24,3 % obcí Košického kraja dochádza ku kontinuálnemu znižovaniu úrovne volebnej účasti pri viac ako jednom type volieb a celkovo zaznamenávame kontinuálny pokles volebnej účasti aspoň pri jednom type volieb až pri 70,3 % obcí. Tieto hodnoty sú pomerne výrazné a indikujú, že nezáujem voličov pre jednotlivé voľby je značne fragmentovaný, ale vo všeobecnosti pre približne 25 % obcí je možné sledovať tento pokles ako trend, ktorý možno prísúdiť rastúcej politickej apatii.

Podrobnejšie sa pozrieme na jednotlivé typy volieb.

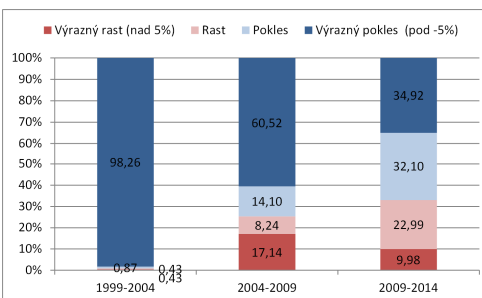
Prezidentské voľby

Rozdiel vo volebnej účasti medzi jednotlivými voľbami v jednotlivých rokoch kolíše, pričom ako sme už vyššie spomínali, v prezidentských voľbách 1999-2014 bolo najviac obcí s kontinuálnym poklesom volebnej účasti. Z toho dôvodu sme sa pozreli najprv na prezidentský typ volieb. Medzi rokmi 1999 a 2004 dochádza k poklesu volebnej účasti v prvom kole v 99 % prípadoch. Výnimkou sú štyri obce, z ktorých dve v roku 1999 ešte neexistovali (Kostoľany nad Hornádom a Vyšný Medzev) (obr. 8). Medzi rokmi 2004-2009 sa pokles volebnej účasti zmiernil, týkal sa už len 74,6 % obcí, pričom výrazne sa tento jav prejavil najmä v obciach na juhu kraja s výrazným zastúpením maďarskej národnosti (obr. 9) a medzi rokmi 2009-2014 to bolo cca 67 % obcí s poklesom volebnej účasti, pričom nárast volebnej účasti bol zaznamenaný najmä v tesnej blízkosti Košíc. Napriek tomu, že sa percentový podiel obcí s poklesom volebnej účasti znižuje, je nutné podotknúť, že 67 % obcí s poklesom volebnej účasti je pomerne alarmujúce číslo (obr. 10). V roku 1999 bola všeobecne pre obce Košického kraja zaznamenaná priemerná volebná účasť s tým, že pokles volebnej účasti bol v nasledujúcich voľbách omnoho výraznejší ako bol všeobecný trend.

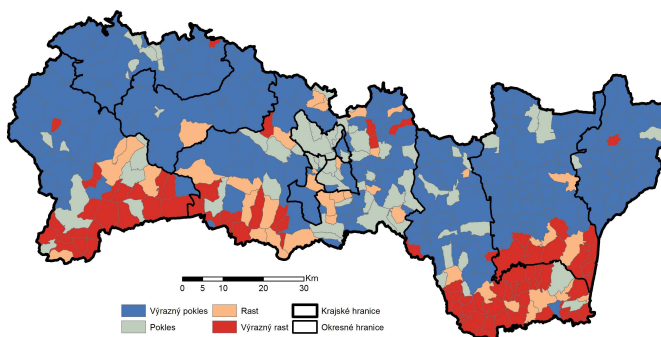
Prezidentské voľby vo všeobecnosti, podobne ako voľby predsedov samosprávnych krajov, majú potenciál mobilizovať záujem voličov. Väčšinový volebný systém s druhým kolom hlasovania dáva možnosť priamej konfrontácie dvoch zástupcov a v závislosti od schopnosti daných politikov polarizovať spoločnosť, umožňuje tento systém výraznejšiu mobilizáciu voličov. Tento typ volieb v roku 1999 (73,89 %) indikoval pomerne vysokú volebnú účasť, nasledujúce roky však zaznamenávame volebnú účasť aj pod 50 %. Voľby v druhých kolách však potvrdili mobilizačný charakter väčšinovej voľby. Jedinou výnimkou je rok 2004, kedy došlo k poklesu volebnej účasti v prezidentských voľbách (V. Mečiar vs. I. Gašparovič). Tento odlišný charakter mobilizácie je možné sledovať v porovnaní s ostatnými volebnými rokmi na obr. 11.

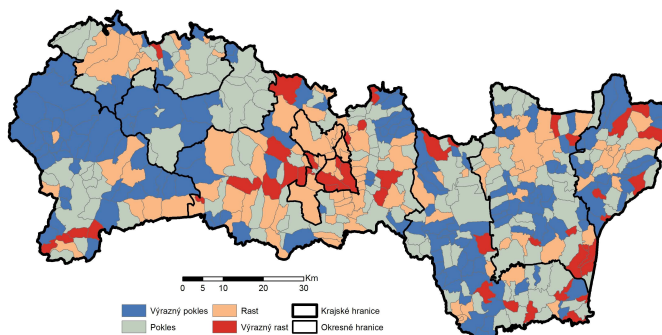
Obr. 7. Zmena volebnej účasti v celom sledovanom období pre jednotlivé typy volieb v obciach Košického kraja; Zdroj: ŠÚSR 2001, ŠÚSR 2005, ŠÚSR 2009b, ŠÚSR 2013

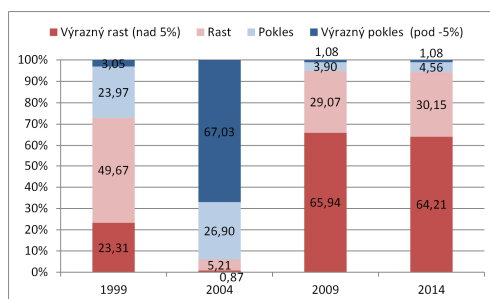
Obr. 8. Zmena volebnej účasti medzi jednotlivými prezidentskými voľbami 1999-2014; Zdroj: ŠÚSR 1999, ŠÚSR 2004, ŠÚSR 2009a, ŠÚSR 2014, vlastné prepočty

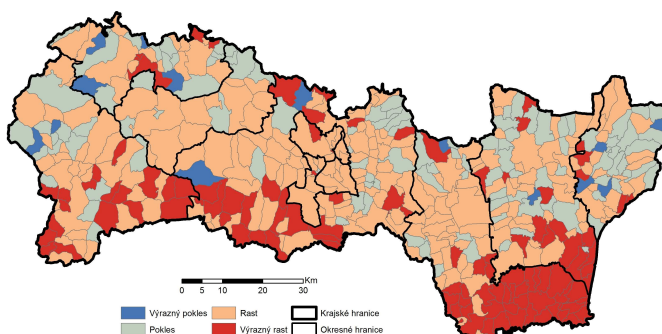
Obr. 9. Zmena volebnej účasti medzi prezidentskými voľbami 2004-2009
Zdroj: ŠÚSR 2004, ŠÚSR 2009a, vlastné prepočty

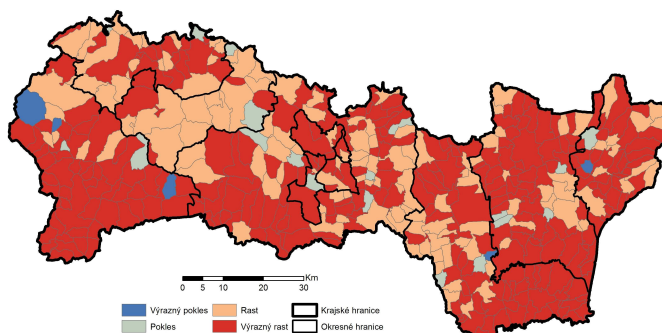
Obr. 10. Zmena volebnej účasti medzi prezidentskými voľbami 2009-2014
Zdroj: ŠÚSR 2009a, ŠÚSR 2014, vlastné prepočty

Obr. 11. Zmena volebnej účasti medzi prvými a druhými kolami prezidentských volieb 1999-2014
Zdroj: ŠÚSR 1999, ŠÚSR 2004, ŠÚSR 2009a, ŠÚSR 2014, vlastné prepočty

Obr. 12. Zmena volebnej účasti medzi prvým a druhým kolom prezidentských volieb 1999
Zdroj: ŠÚSR 1999, vlastné prepočty

Obr. 13. Zmena volebnej účasti medzi prvým a druhým kolom prezidentských volieb 2009
Zdroj: ŠÚSR 2009a, vlastné prepočty

Voliči v obciach Košického kraja kopírovali všeobecný celoslovenský trend mobilizácie. V roku 1999 dokázal súboj Schuster vs. Mečiar v 73 % obcí zvýšiť volebnú účasť. Najmarkantnejšie sa v druhom kole zmobilizovali obce na juhu kraja s výrazným zastúpením maďarskej národnosti, ktoré volili s výraznou prevahou Schustera (obr. 12). V roku 2004 súboj Gašparovič vs. Mečiar dokázal zmobilizovať iba niečo cez 6 % obcí. V roku 2009 pri konfrontácii Gašparovič vs. Radičová však tento súboj dokázal zmobilizovať až 95 % obcí. Tento diametrálne rozdielny mobilizačný charakter môžeme dať do súvisu s podporou SMERu-SD pre Gašparoviča, keďže volebné obvody na východe Slovenska sú pomerne silne orientované pre SMER-SD ako aj pomerne ostrá pravo-ľavá konfrontácia v týchto prezidentských voľbách. Preto na obr. 13 možno vidieť pomerne celoplošnú mobilizáciu elektorátu.

V posledných voľbách súboj Kiska vs. Fico dokázal taktiež zmobilizovať volebnú účasť v cca 94 % obcí (obr. 11). Na obr. 14 možno identifikovať značnú fragmentáciu mobilizácie, ešte výraznejšiu ako v roku 2009 s tým, že jednoznačne môžeme konštatovať, že obaja kandidáti dokázali mobilizovať voličov. Ak zhodnotíme volebné zisky voličov medzi prvým a druhým kolom voľby s celkovým počtom oprávnených voličov v obciach zistíme, že iba v 117 obciach dokázal Róbert Fico zmobilizovať viac voličov ako Andrej Kiska oproti svojmu výsledku z prvého kola, v 4 prípadoch dokázali ekvivalentne zmobilizovať voličov (Petrikovce, Honca, Ochtná, Brezina) a vo zvyšných 340 prípadoch dokázal zmobilizovať voličov Andrej Kiska. Čo iba potvrdzuje neúspech premiéra v oblastiach, ktoré boli doposiaľ vnímané ako výrazná bašta volebnej podpory vládneho SMERu-SD.

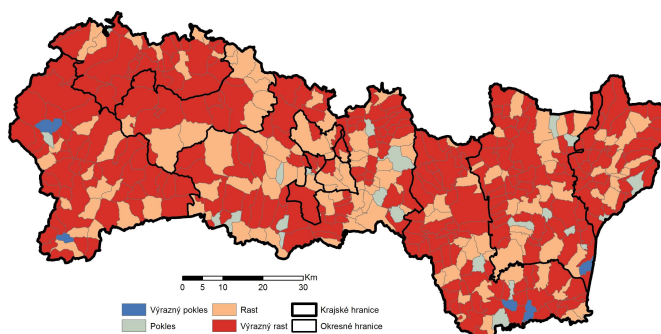
Parlamentné voľby

Košický kraj so svojim nelichotivým prvenstvom indikuje dlhodobu najnižšiu záujem o parlamentné voľby. Vo všeobecnosti však kopíruje celoslovenský trend. Medzi jednotlivými volebnými rokmi však jestvujú výrazné rozdiely v zmene volebnej účasti medzi obcami. Medzi volebnými rokmi 2002 a 2006 dochádza až v 96 % obcí k zníženiu volebnej účasti. Naopak, medzi volebnými rokmi 2006 a 2010 dochádza až v 76 % obciach k nárastu volebnej účasti. Medzi rokmi 2010 a 2012 je charakter vývoja voličskej účasti v obciach pomerne nevýrazný, u 43,6 % obcí dochádza k nárastu volebnej účasti (obr. 15). Porovnaním výsledkov, ktoré dosiahli politické zoskupenia strán zvolené do NR SR, zistíme, že prinajmenšom voľby 2010 môžu byť dôsledkom mobilizácie voličov stredo-právneho spektra strán, kde koalícia SaS, KDH, Most-Híd, SDKÚ-DS získala cez 45 %, a naopak, vtedajšia vládna koalícia získala spolu len približne 35 % voličov, čo je oproti predošlým výsledkom bezprecedentný rozdiel 10 percentových bodov. V roku 2006 bol tento pomer v prospech koalície SMER-SD, HZDS a SNS o cca štyri percentové body vyšší a v roku 2012 získala samotná strana SMER-SD o cca jeden percentový bod viac hlasov ako stredo-pravá koalícia (SaS, OĽaNO, Most-Híd, KDH, SDKÚ-DS). Na obr. 16 a 17 je možné identifikovať rozdiel medzi zmenou volebnej účasti medzi 2006-2010 a 2010-2012, ktorý na obr. 17 indikuje zníženú mobilizáciu vplyvom nespokojnosti s účinkovaním vlády I. Radičovej (resp. jej rozpadom), kde v roku 2010 mobilizované obce v roku 2012 dosahujú zníženú volebnú účasť.

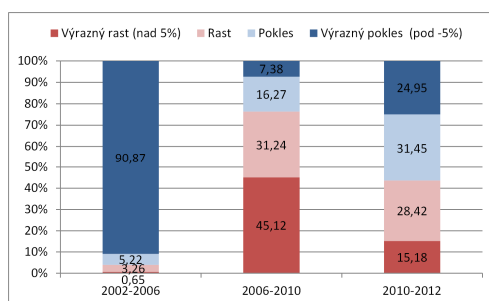
Voľby do vyšších územných celkov (VÚC)

Voľby do VÚC resp. krajské voľby vo všeobecnosti patria k voľbám s veľmi nízkou volebnou účasťou. Zmena volebnej účasti v krajských voľbách ukazuje na tri odlišné volebné zmeny. Medzi rokmi 2001 a 2005 zaznamenávame výraznejší pokles volebnej účasti, kde až v 63 % obcí dochádza k poklesu. Medzi rokmi 2005 a 2009 však až v 73 % obcí dochádza k zvýšenej volebnej účasti. Naopak, medzi rokmi 2009 a 2013 došlo znovu k poklesu volebnej účasti, pričom zaznamenaný pokles bol omnoho výraznejší ako medzi rokmi 2001 a 2005 (obr. 18). Obr. 19 a 20 poukazujú na výraznejšiu mobilizáciu roku 2009 oproti roku 2005, pričom práve rok 2009 je z hľadiska celkovej volebnej účasti v Košickom kraji tým najúspešnejším.

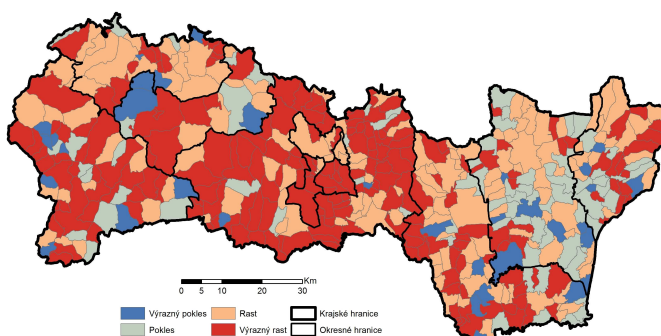
Ak by sme dali vo všeobecnosti do porovnania krajské a prezidentské voľby, musíme skonštatovať pomerne výrazný nesúlad. Väčšinový systém by mal dať väčší priestor na mobilizáciu voličov za predpokladu, že sú voliči presvedčení o potrebe a dôležitosti volenej funkcie. Krajské voľby v Košickom kraji sú charakteristické výrazne nižšou volebnou účasťou v druhom kole ako v prvom, čo poukazuje na vyššie zmienené. Vo viac ako 75 % (2001), 96 % (2005), 88 % (2013) obcí dochádza k zníženiu volebnej účasti v druhom kole (obr. 21). Vyššie spomínané môže byť spôsobené viacerými faktormi: 1. značnú časť elektorátu v prvom kole lákajú jednotliví poslanci, po ich zvolení/nezvolení už voliči k urnám nejdú; 2. nevôľa voliť iného kandidáta za predsedu v druhom kole ako toho, koho volili v prvom kole; 3. občanmi vnímaný znížený význam pozície predsedu VÚC. Obr. 22 ukazuje pomerne regionálne fragmentovanú mobilizáciu voličov v roku 2001 s miernym rastom v okolí Košíc.

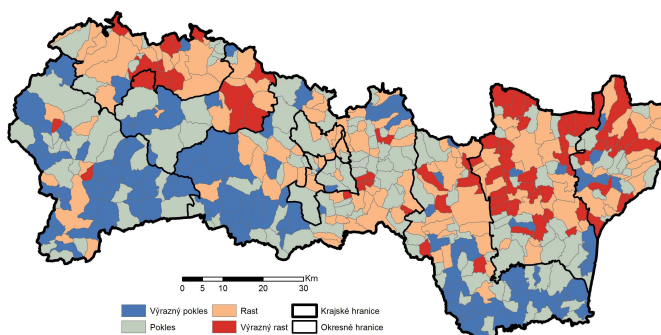
Obr. 14. Zmena volebnej účasti medzi prvým a druhým kolom prezidentských volieb 2014
Zdroj: ŠÚSR 2014, vlastné prepočty

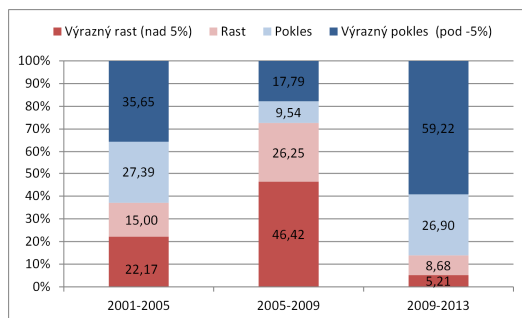
Obr. 15. Zmena volebnej účasti medzi jednotlivými parlamentnými voľbami 2002-2012
Zdroj: ŠÚSR 2002a, ŠÚSR 2006a, ŠÚSR 2010a, ŠÚSR 2012, vlastné prepočty

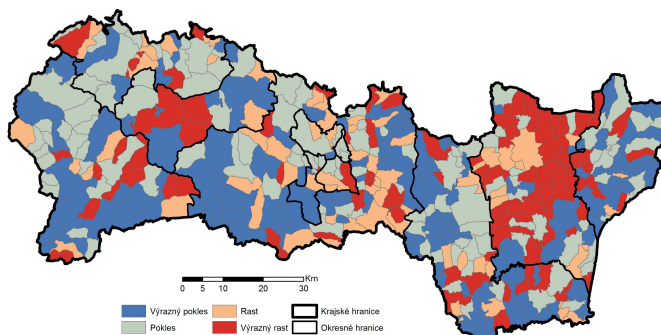
Obr. 16. Zmena volebnej účasti medzi parlamentnými voľbami 2006-2010
Zdroj: ŠÚSR 2006a, ŠÚSR 2010a, vlastné prepočty

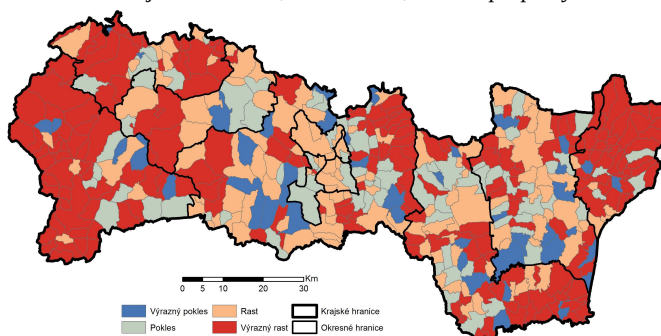
Obr. 17. Zmena volebnej účasti medzi parlamentnými voľbami 2010-2012
Zdroj: ŠÚSR 2010a, ŠÚSR 2012, vlastné prepočty

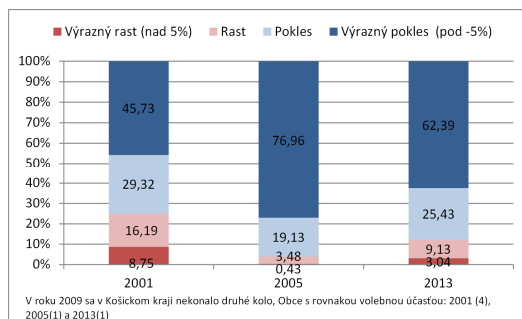
Obr. 18. Zmena volebnej účasti medzi jednotlivými prvými kolami krajských volieb 2001-2013
Zdroj: ŠÚSR 2001, ŠÚSR 2005, ŠÚSR 2009b, ŠÚSR 2013, vlastné prepočty

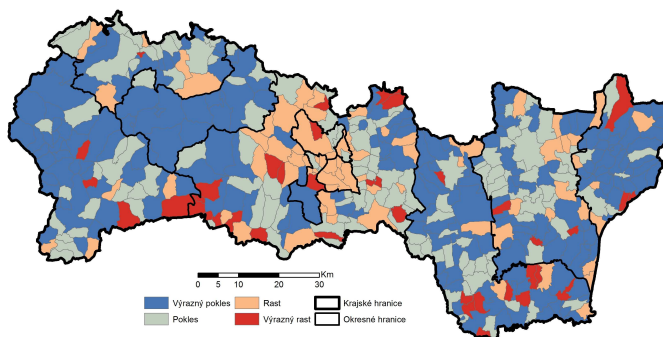
Obr. 19. Zmena volebnej účasti medzi prvými kolami krajských volieb 2001-2005
Zdroj: ŠÚSR 2001, ŠÚSR 2005, vlastné prepočty

Obr. 20. Zmena volebnej účasti medzi prvými kolami krajských volieb 2005-2009
Zdroj: ŠÚSR 2005, ŠÚSR 2009b, vlastné prepočty

Obr. 21. Zmena volebnej účasti medzi prvými a druhými kolami krajských volieb 2001-2013
Zdroj: ŠÚSR 2001, ŠÚSR 2005, ŠÚSR 2009b, ŠÚSR 2013, vlastné prepočty

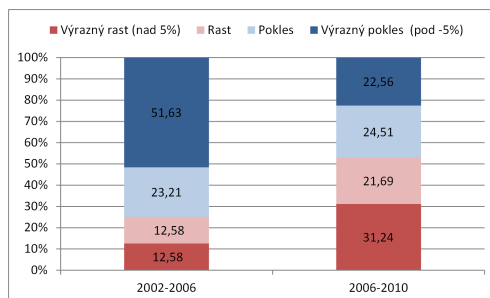
Obr. 22. Zmena volebnej účasti medzi prvým a druhým kolom krajských volieb 2001

Zdroj: ŠÚSR 2001, vlastné prepočty

Komunálne voľby

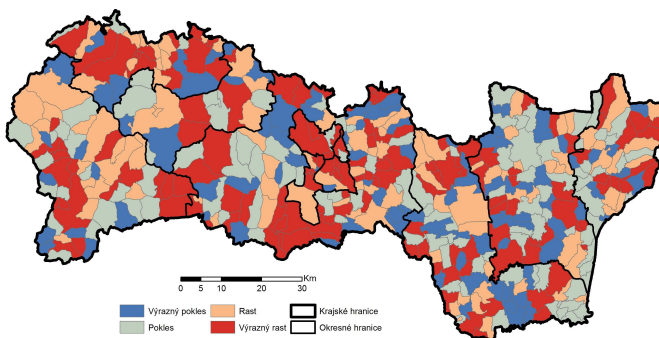
Komunálne resp. obecné voľby, ako jediné z volieb, nemožno plne napojiť na všeobecnú nechuť voličov s politikmi, napriek tomu, že dochádza k znižovaniu volebnej účasti od pádu komunizmu. V obecných voľbách je preto dôležité rozlišovať medzi mestami, ktoré podliehajú politickému vplyvu výraznejšie a vidieckymi obcami, v ktorých vo všeobecnosti majú silnú pozíciu nezávislí kandidáti, resp. miestne osobnosti/autority, nespájané so žiadnou politickou stranou, resp. ktorých stranícka príslušnosť je pre voličov menej podstatná.

Medzi rokmi 2002 a 2006 prišlo k výraznému zníženiu volebnej účasti v takmer 75 % obcí. Medzi rokmi 2006 a 2010 už prevažujú obce (53 %) s rastom volebnej účasti (obr. 23). Obr. 24 indikuje výraznú regionálnu fragmentáciu zvýšenej volebnej účasti v roku 2010. Výraznejšie súvislé územie je len v okrese Michalovce, kde je súvislá skupina obcí s poklesom volebnej účasti. Na identifikáciu príčiny na tejto úrovni je nutný individuálnejší prístup a podrobnejšia analýza, ktorá umožní pochopiť obecnú úroveň volieb a motivácie voličov v komplexnej rovine (Mikuš 2013, Mikuš 2014).

Obr. 23. Zmena volebnej účasti medzi jednotlivými obecnými voľbami 2002-2010

Zdroj: ŠÚSR 2002b, ŠÚSR 2006b, ŠÚSR 2010b, vlastné prepočty

Obr. 24. Zmena volebnej účasti medzi obecnými voľbami 2006-2010

Zdroj: ŠÚSR 2006b, ŠÚSR 2010b, vlastné prepočty

Záver

Košický kraj sa už pomerne dlhé obdobie vyznačuje najnižšou volebnou účasťou v rámci Slovenska, ale ako sme poukázali v príspevku, tento jav nie je taký jednoznačný, ako sa môže zdať. V niektorých voľbách sa ukazovala volebná mobilizácia na úrovni obcí, v iných všeobecná demobilizácia voličov spôsobená viacerými odlišnými faktormi. Tieto faktory sú a vždy budú priamo viazané na politickú situáciu a špecificky politikov na najvyššej úrovni verejnej správy. Neschopnosť politikov a ich osobné lapsusy, politické kauzy, či „zastrašovanie voličov“ sú jedny z mála, ktoré dopĺňajú skupinu faktorov, ktoré zapríčiňujú to, že v Košickom kraji až v 25 % obcí dochádza ku kontinuálnemu poklesu volebnej účasti vo viacerých ako jedných voľbách. Obdobným prejavom môže byť aj jav, ktorý sa týka práve obecných volieb, a to konkrétne znižujúci sa podiel poslancov, ako aj starostov, zvolených za politické strany a naopak zisk mandátov nezávislých kandidátov. Tento jav zapadá do mozaiky obrazu rastúcej únavy a apatie voličov k stranickým ideológiám a programom. 25 rokov po páde komunistickej totality sú ideologické a programové súboje politikov a strán pre značnú časť voličov nezaujímavé, zvlášť, ak v reálnej politike nie je vidieť žiadne zásadné rozdiely medzi konaním jednotlivých politických garnitúr. Rovnako mobilizačný efekt postavený na klasickom nacionalizme resp. obavách z neho, stráca v podmienkach integrovanej Európy a otvorených hraníc účinok (demobilizácia volebnej účasti v obciach s maďarskou národnosťou v niektorých z volieb obr. 10, 17, 19, 22). Tieto procesy zmien volebného správania je možné badať na rôznych úrovniach volieb nielen na Slovensku, ale i v okolitých krajinách. Nie je tu síce priestor na širšiu analýzu dôsledkov takéhoto vývoja volebného správania, ale aspoň v skratke môžeme konštatovať, že odklon od ideológií, programov a „stabilných“ politických strán k charizmatickým (niekedy až populistickým) volebným lídrom a osobnostiam v kombinácii s klesajúcou volebnou účasťou vytvárajú podmienky pre vznik veľmi nestabilného a vopred ťažko odhadnuteľného politického prostredia. V tomto kontexte je zaujímavé, že napriek dlhšie trvajúcim trendom nízkej volebnej účasti sa ako volebné „prekvapenie“ neukázal Košický, ale Banskobystrický kraj (Mikuš a Gurňák 2014). I to je dokladom skutočnosti, že samotná volebná účasť je síce významným, ale nie je jediným kritériom ovplyvňujúcim výsledky volieb.

Literatúra

- EMERSON, T., GREEN, P. 1995: Cranky little dictator. *Bulletin with Newsweek*, 116 (5979), p. 56. Dostupné na: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/9508071089/cranky-little-dictator>.
- DE WEYDENTHAL, J. 1998: *In Review: Meciar Departs, Lukashenka Remains Firmly In Office*. Praha (Radio Free Europe – Radio Liberty). Dostupné na: <http://www.rferl.org/content/article/1090176.html>.
- HUMAN RIGHTS WATCH 1998: *Human Rights Watch World Report 1998 – Slovakia*. Dostupné na: <http://www.refworld.org/docid/3ae6a8b024.html>.
- MADLEŇÁK, T. 2012: Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998-2010), VEDA (Bratislava), 234 p.
- MIKUŠ, R. 2014: Úvod do štúdia efektivity komunálnych zastupiteľstiev na Slovensku na príklade komunálnych volieb roku 2010. In Galamboš, M., Džugasová, V., Ševčovičová, A. eds. *Študentská vedecká konferencia PríF UK 2014 – Zborník recenzovaných príspevkov*. Bratislava (Prírodovedecká fakulta UK), 1455-1460.
- MIKUŠ, R. 2013: Charakterizácia riadnych volieb starostov/primátorov obecných a mestských zastupiteľstiev na Slovensku v rokoch 2002-2010. In Galamboš, M., Džugasová, V., Ševčovičová, A. eds. *Študentská vedecká konferencia PríF UK 2013 – Zborník recenzovaných príspevkov*. Bratislava (Prírodovedecká fakulta UK), 1427-1432.
- MIKUŠ, R., GURŇÁK, D. 2014: Electoral system of Slovakia – Perspective of Political Geography. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" Serbian academy of sciences and arts*, 64, 79-92.
- MINKENBERG, M. 2002: The radical right in Postsocialist Central and Eastern Europe: Comparative Observations and Interpretations. *East European Politics and Societies* 16, 335-362.
- LOS ANGELES TIMES 1995: Slovak democracy gets battered... *The Baltimore Sun*, 1995. Dostupné na: http://articles.baltimoresun.com/1995-12-05/news/1995339036_1_michal-kovac-slovakia-democracy.

- SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV SAV 2008: *Tlačová konferencia ISSP Slovensko 2008 – tlačová správa*. Sociologický ústav SAV (Bratislava). Dostupné na: <http://www.sociologia.sav.sk/podujatia.php?id=1197&o=0>.
- ŠÚSR 1999: *Vol'ba prezidenta SR*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/prez/prez1999/>.
- ŠÚSR 2004: *Vol'ba prezidenta SR*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/>.
- ŠÚSR 2009: *Vol'ba prezidenta SR*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/>.
- ŠÚSR 2014: *Vol'ba prezidenta Slovenskej republiky*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/prez/prez2014/>.
- ŠÚSR 2002a: *Vol'by NR SR 2002*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/>.
- ŠÚSR 2006a: *Vol'by NR SR 2006*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/>.
- ŠÚSR 2010a: *Vol'by do NR SR 2010*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/>.
- ŠÚSR 2012: *Vol'by do Národnej rady Slovenskej republiky*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/>.
- ŠÚSR 2001: *Vol'by do orgánov samosprávnych krajov 2001*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/>.
- ŠÚSR 2005: *Vol'by do orgánov samosprávnych krajov 2005*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/>.
- ŠÚSR 2009b: *Vol'by do orgánov samosprávnych krajov 2009*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/>.
- ŠÚSR 2013: *Vol'by do orgánov samosprávnych krajov 2013*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/>.
- ŠÚSR 2002b: *Vol'by do orgánov samosprávy obcí 2002*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2002/>.
- ŠÚSR 2006b: *Vol'by do orgánov samosprávy obcí 2006*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2006/>.
- ŠÚSR 2010b: *Vol'by do orgánov samosprávy obcí 2010*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Dostupné na: <http://volby.statistics.sk/oso/oso2010/>.
- SZOMOLÁNYI, S. 1997: Aký režim sa vytvára na Slovensku? In Szomolányi, S. ed. *Slovensko: problémy konsolidácie demokracie. Spor o „pravidlá hry“ pokračuje*. Bratislava (Slovenské združenie pre politickú vedu, Nadácia Friedricha Eberta), 7-26.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu grantu VEGA 1/1143/12 a grantu UK/157/2014.

Electoral Participation in National Elections in Communes of Košice Self-governing Region in Period 1999-2014

Summary: There has been an unprecedented decrease in electoral turnout in whole Slovakia where not more than 50% of the voters cast their vote in the elections. The Košice self-governing region is the region that leads this unfavorable trend of low electoral turnout. From the year 2006 onwards the region has led low electoral turnout in all of the elections except the communal elections, where it has been led by the Bratislava self-governing region. Continual decreasing electoral turnout in all types of elections has only been measured in one commune, Henclová (Gelnica). A decrease in 3 types of elections occurred in 12 communes: in Žbince (Michalovce), Poproč (Košice-okolie), Závadka (Gelnica), Višňov, Zemplínsky Branč (Trebišov) – besides parliamentary elections; in Silica (Rožňava) besides presidential elections; in Slavkovce, Markovce (Michalovce), Markuška, Nižná Slaná (Rožňava) and Zemplínska Nová Ves (Trebišov) – besides elections to self-governing regions; and in Hanková (Rožňava) – besides communal elections. In almost 25% of all the communes in the region there has been a continuous decrease in elec-

toral turnout in at least two types of elections and more than 70% of all the communes have had decreasing turnout in at least one type of election. In the first rounds of the presidential elections the number of communes that experienced decrease in electoral turnout continued to drop, yet the decrease is still enormous. In 2004 it was 99% of all the communes, in 2009 it was 74,6% of all the communes and in 2014 it was 67% of all the communes that have been observed with decreased electoral turnout. Mobilization in the second rounds was present in most of the communes besides year 2004, thanks to the mobilizing character of the elections. In the parliamentary elections there was a huge difference in mobilization and regional representation of voters in 2010 when the government of I. Radičová took power and elections of 2012 after the early fall of the government. People dissatisfied with the dissolution of the government did not participate in the elections of 2012. In elections in self-governing regions there is a different electoral characteristic from year to year. The elections of 2009 were the only mobilizing elections. The comparison of first and second rounds in self-governing regions gives insight into the character of the elections and how voters perceive it. Even though the presidential elections to self-governing regions have the similar voting system as national presidential elections, there has never been a mobilizing effect with the fall of turnout between first and second round in 75% of all the communes in 2001, in 96% of all the communes in 2005, and in 88% of all the communes in 2013. Even though elections in communes show mixed results that cannot be fully understood without further analysis, we can say that the representation of the communes changed by moving towards candidates without political affiliation. This is evidence that the people are frustrated with the present political parties.

Fig. 1. Electoral turnout in first rounds of presidential elections 1999-2014

Fig. 2. Electoral turnout in second rounds of presidential elections 1999-2014

Fig. 3. Electoral turnout in parliamentary elections 2002-2012

Fig. 4. Electoral turnout in first rounds of elections to self-governing regions 2001-2013

Fig. 5. Electoral turnout in second rounds of elections to self-governing regions 2001-2013

Fig. 6. Electoral turnout in Communal elections 2002-2010

Fig. 7. Change of electoral turnout for different types of elections in the communes of Košice self-governing regions in the whole time period 1999-2014

Fig. 8. Change of electoral turnout between presidential elections 1999-2014

Fig. 9. Change of electoral turnout between presidential elections 2004-2009

Fig. 10. Change of electoral turnout between presidential elections 2009-2014

Fig. 11. Change of electoral turnout between first and second rounds of presidential elections 1999-2014

Fig. 12. Change of electoral turnout between first and second round of presidential elections 1999

Fig. 13. Change of electoral turnout between first and second round of presidential elections 2009

Fig. 14. Change of electoral turnout between first and second round of presidential elections 2014

Fig. 15. Change of electoral turnout between parliamentary elections 2002-2012

Fig. 16. Change of electoral turnout between parliamentary elections 2006-2010

Fig. 17. Change of electoral turnout between parliamentary elections 2010-2012

Fig. 18. Change of electoral turnout between first rounds of elections to self-governing regions 2001-2013

Fig. 19. Change of electoral turnout between first rounds of elections to self-governing regions 2001-2005

Fig. 20. Change of electoral turnout between first rounds of elections to self-governing regions 2005-2009

Fig. 21. Change of electoral turnout between first and second rounds of elections to self-governing regions 2001-2013

Fig. 22. Change of electoral turnout between first and second round of elections to self-governing regions 2001

Fig. 23. Change of electoral turnout between communal elections 2002-2010

Fig. 24. Change of electoral turnout between communal elections 2006-2010

Adresy autorov:

Mgr. Roman Mikuš
Katedra regionálnej geografie,
ochrany a plánovania krajiny
Prírodovedecká fakulta,
Univerzita Komenského,
Mlynská Dolina, 842 15 Bratislava
mikusr@fns.uniba.sk

doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.
Katedra regionálnej geografie,
ochrany a plánovania krajiny
Prírodovedecká fakulta,
Univerzita Komenského,
Mlynská Dolina, 842 15 Bratislava
gurnak@fns.uniba.sk